

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83224,Jaskiewicz-Jan-Dominik.html>
2022-10-06, 12:13

Jaśkiewicz Jan Dominik

JAŚKIEWICZ Jan Dominik Piotr (6 VII 1749, Lwów – 14 XI 1809, Kraków), lekarz, chemik.

Wywodził się ze szlachty kresowej pochodzenia ormiańskiego. Szkołę średnią ukończył we Lwowie, po czym 1770–75 studiował medycynę na Uniw. Wiedeńskim, uzyskując tam doktorat na podstawie rozprawy *Dissertatio inauguralis medica sistens pharmacia regni vegetabilis* (1775). Po nieudanych próbach zatrudnienia się w szkołach we Lwowie nawiązał kontakt z księdzem H. Kołłątajem, kierującym wówczas reformą uniwersytetu w Krakowie i 28 IV 1780 został mianowany przez KEN profesorem historii naturalnej i chemii na krakowskiej uczelni. Jednocześnie władze KEN wysłały J. w podróż na Zachód w celu pogłębienia wiedzy fachowej, z zadaniem dotarcia aż do Paryża. Z wygłoszonego we Francji referatu (*Voyage minéralogique depuis Vienne jusqu'a Freiberg...* 1782, wersja polska w przekładzie I.Z. Siemiona pt. *Podróż mineralogiczna z Wiednia do Freibergu* 1992) wynika, że odwiedzał nie tylko uczelnie, lecz także zakłady przemysłowe. Poznał Styrię, Karyntię, Triest, Wenecję i Weronę, skąd udał się do Insbrucku i Freibergu w Bryzgowii. Istnieje również inny przekaz, zgodnie z którym był także we Freibergu w Saksonii i poznał sławnego A.G. Wernera. Jeżeli tak, to było to w drodze powrotnej z Paryża do kraju. W stolicy Francji został członkiem tamtejszej Akad. Nauk. Mało jest natomiast prawdopodobne, by wówczas znalazł czas na zainteresowanie się nowościami w dziedzinie chemii, zwłaszcza koncepcjami A.L. Lavoisiera. Znał je jednak z lektury publikacji. Świadczy o tym treść jego rękopisu *Metalurgia*.

Zajęcia na krakowskiej uczelni rozpoczął 30 IX 1782 wystąpieniem *Dyskurs o pożytkach złączenia nauk przyrodniczych z lekarskimi*. Uprzednio przygotował sobie warsztat pracy, korzystając m.in z pomocy H. Kołłątaja, Jana

Śniadeckiego oraz J.F. Carosiego. Odbywał też wycieczki naukowo-kolekcyjne w okolicy miasta, a jedną – zbiorową z P. Czenpińskim i innymi – także po województwach krakowskim i sandomierskim. Wykłady dla studentów rozpoczął 1 X 1783 i prowadził je do końca roku akademickiego 1786/87. W czasie pobytu Stanisława Augusta Poniatowskiego na krakowskiej uczelni wygłosił wykład pt. *Dysertacja na publicznej sesji Szkoły Głównej Koronnej w przytomności Najjaśniejszego Pana czytana przez Jana Jaśkiewicza Doktora Nadwornego J.K.Mci, Akademii Królewskiej Nauk w Paryżu korespondenta, dnia 25 czerwca 1787 Roku*. Wkrótce zrezygnował z pracy dydaktycznej i zajął się praktyką lekarską u Wielopolskich w Pińczowie i Krakowie. Do spraw publicznych wrócił w 1789, zostając konsyliarzem generalnym ds. górnictwa i hutnictwa w Komisji Skarbu Koronnego. Zajmował się m.in. problemami górnictwa węgla kamiennego (w tym pozyskiwania koksu) w Księstwie Siewierskim. Współpracował z J.F. Carosim – wówczas wójtem w Czeladzi. Przed II rozbiorem wycofał się ze służby państwowej. W czasie insurekcji kościuszkowskiej 1794 wspierał działania Jana Śniadeckiego na rzecz odrodzenia kraju.

Stosunkowo mało publikował (m.in. *Mineralogiczne osobliwości góry St. Gottharda* 1784). Pozostawił jednak kilka obszernych rękopisów. Wśród nich zidentyfikowano: *O wodach siarczanych krzeszowickich* (1783), *Dysertacja fizyczna o atmosferze i jej składzie* (1786), *O rozkładzie chemicznym roślin, o sokach i ekstraktach*, *Krótkie zebranie mineralogii jako nauki o półkruszcach, kruszcach i wodach mineralnych oraz Metalurgia*.

W 1969 w AGH w Krakowie ogłoszono rękopis *Metalurgia. Wykłady z lat 1783–1787 w Szkole Głównej Koronnej...* W. Hubicki wykazał na podstawie kopii zachowanej w Wiedniu, iż współtwórcą tego opracowania był F. Scheidt, następcą J. na katedrze.

J. razem z H. Kołłątajem i Janem Śniadeckim byli skonfliktowani z dawnymi nauczycielami Szkoły Głównej Koronnej. Gdy powstały nieporozumienia na tle gospodarowania funduszami na uczelniany ogród botaniczny,

J. zrezygnował z pracy. Odchodząc, pozostawił następcy bogato opatrzony gabinet historii naturalnej (część kolekcji z zakupu od J.F. Carosiego) oraz dobrze zorganizowane Kolegium Fizyczne uczelni, ściśle powiązane z nauczaniem lekarskim. Niektórzy absolwenci byli przygotowani do pracy w górnictwie i hutnictwie. Sam J. zasłużył się także w modernizacji kliniki uczelnianej.

Wśród publikacji z okresu pracy J. w Szkole Głównej Koronnej pozostało *Opisanie doświadczenia czynionego z banią powietrzną w Krakowie dnia 1 kwietnia 1784 roku, puszczoną z Ogrodu Botanicznego na Wesołej ...* sporządzone przez J., Jana Śniadeckiego, J. Szastra i F. Scheidta. Z braku środków dalszych eksperymentów zaniechano po nieudanej próbie podjętej 9 VII tego roku.

J. wspierał poczynania Tow. do Ksiąg Elementarnych KEN i opiniował podręcznik botaniki K. Kluka (bywał na posiedzeniach w Warszawie). Zamierzał napisać podręcznik mineralogii dla szkół narodowych, do czego nie doszło.

Od 1800 był członkiem TWPN.

PSB (H. Madurowicz-Urbańska); SBP (Z. Kosiek); SBTP (Z.J. Wójcik); SPPT (B. Orłowski); Estreicher; Fleszarowa; Hajdukiewicz.

Madurowicz: *Działalność naukowa Jana Jaśkiewicza*, SMDNP Seria C 1959, z. 3; S. Czarniecki: *Postłowie*, [w:] J. Jaśkiewicz: *Dyssertacya na publicznej sessyi Szkoły Głównej ...* reprint, Kraków 2010; tegoż: *Zarys historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków 1964, s. 13–23; W. Hubicki: *Pierwsze w Polsce wykłady teorii Lavoisiera w czasach Komisji Edukacji Narodowej*, [w:] tegoż: *Z dziejów chemii i alchemii*, Warszawa 1991, s. 319–380; I.Z. Siemion: *Podróż mineralogiczna Jana Jaśkiewicza*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1992, nr 1.

Zbigniew Wójcik

